

sze kiterjeszkedő gondossága az elsőt a mojkoknak eledelére ítélte; a másodikat pedig ama nélkül, bizonyos oktol viseltetvén, ki adni nem akarom, tsak alig ha az örökös éjtzakának mély setétsége nem fogja mind a kettőt meg emészteni. De akár mi légyen is valaha ezeknek sorsok; egyedül tsak azt említtem, hogy kívánnám Excellentiádnak rollam lett meg emlékezését ugyan azon elmésséggel meg köszönhetni, mint a mely háládatossággal azt fogadom; aminthogy minden tehetségemetis arra fordítottam, miként Extzellentiádat arrol csalhatatlanul meg győzzem, hogy senki sintsen, ki hevesebb indulattal légyen

Kegyelmes Uram
Extzellentiádnak
Béts, 30dik 9br 802.”

alázatos szolgálja
mint Báróczy Sándor,
Oberst Lieut.

Az említett két mű fordítását még 1790 táján készítette Báróczy. Az „Amália történetei” bevezetőjében is említi, hogy a fordítások több mint húsz esztendeje hevernek készen s a megjelenetés a „tövises környülállásoktól függött”. Ugyanitt panaszkol, hogy „...a’ Könyvvisgáló hivatal (Censura) minden hízelkedő reménységemet füstbe hozta, minthogy a’ zöld fű alatt hideg kigyót gyanítván lappangani, a’ felyebb említett Mostani Adeptus, vagy is a’ Szabad-kőművesek valóságos titkából, a’ gondolt pozdorja helyet a’ szinkendert akarta ki gerebelni, és ez által a’ könyvet éppen velejétől fosztotta volna meg. Ezen okból egészen eltökéltem volt magamban, mind a’ két fordítástomat inkább örökösen eltemetni, vagy legalább kedvezőbb időkre (ha ugyan tsak reménylhető lenne) halasztani kibotsáttásokat, mintsem hogy megállított rendyeken, vagy is sorjokon kívül lássanak napvilágot.”

E szigorúság később engedett valamelyest — ennek lett kifejezője utóbb az 1810-es új könyvvisgálói rendelet — s így történt, hogy Báróczy Sándor élete utolsó évében sajtó alá rendezhette a Mostani Adeptust és Amáliát. A megjelenést azonban már nem érthette meg: 1809. dec. 24-a elhunyt. E két művének már alig volt olvasóközönsége, mire napvilágot láttak, eljárt fölöttük az idő. Még Kazinczy sem vette fel összes műveinek 1813—14-es kiadásába.⁷

Figyelemre méltó a Széchényihez írt levélben Báróczyinak az a megállapítása, hogy bár becsesek a Széchényi könyvtárában összegyűjtött régiségek, még becsesebbé teszi azt Széchényi elhatározása, hogy e gyűjteményt mindenki számára hozzáférhetővé teszi, s ezzel az ország, a haza mélyebb ismeretét elősegíti. Valóban ez a körülmény az, ami szinte valamennyi kortársi véleményben vissza-visszatér s a nyilvános könyvtár alapítását korszakos tettnek minősíti. Báróczyinak tehát kétszeresen fáj, hogy ebben a reprezentatív gyűjteményben nem lehetnek ott hallgatásra ítélt művei. (Egyéb művei természetesen megvoltak Széchényi gyűjteményében a katalógus első kötetének tanúsága szerint.)

Pásztor Emil

ARANY JÁNOS EGY MAGYAR MŰVÉSZ KÜLFÖLDI ÚTJÁRÓL

Arany művei kritikai kiadásának XI. kötete a jegyzetekben jelzi, hogy folyóirataiban kb. még egy kötetnyi névtelenül megjelent írása, fordítása, cikk-kivonata lappang a költőnek. A XII. kötet segítségével, amely Aranynak szerkesztő korában írott glosszáit, szerkesztői üzeneteit, szerkesztői megjegyzéseit és előfizetési felhívásait tartalmazza, egy ilyen lappangó cikkre sikerült rábukkannunk. A XII. kötet sajtó alá rendezője (aki egyébként a XI. kötetet is gondozta), a kisebb jelentőségűnek ítélt glosszákat nem vette föl a főszevegbe, csupán regesztákban (rövid tartalmi kivonatokban) sorolja fel őket. Az 527. oldalon a 632. szám alatt a következő néhány sor húzódik meg:

„A portugall király — Kovács Mihály festő külföldi sikeréről, s e festő magyar öltözete által kiváltott tetszésről, a PN nyomán.”

Érdemes elolvasnunk Aranynak ezt a glosszáját az eredetiben is: hetilapjának, a Koszorúnak 1864. július 24-i számában, a VEGYES című rovatban. Minthogy a *Koszorú* egész szerkesztősége magából Arany Jánosból állt, kétségkívül tőle származik az alábbi érdekes közlemény, mely a *Pesti Napló* híradásán alapul. Idézem a *Koszorú* kis cikkét (szó és betű szerint):

„A portugall király — írja a »P.N.« — magyar nyelven üdvözlő fogadása alkalmával Kovács Mihály festész hazánkfíát. A király, kihez művész hazánkfia ajánló-levelet nyert, maga is művészettel foglalkozik, s épen akkor, midőn Kovács nála udvarolt [= tisztelgő látogatást tett], egy izléssel és művészi ügyességgel készült öntött macska védelésével foglalkozott. Kitüntető szivességgel fogadta Kovács Mihályt, s miután vele hosszas ideig nyájasan és szép magyar-

⁷ Vö. HORVÁTH János: Báróczy Sándor. Bp. 1901. 92—113.; 193—221. és BEÓTHY Zsolt: A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban. 1—2. Bp. 1886—1887. — Báróczyinak minden munkáji. Ujra kiadta KAZINCZY Ferenc. 1—8. köt. Pest, Trattner, 1813—1814.

sággal társalgott, egyik segédtsíztjét utasítá, vezesse el őt a királyi kert egyik pontjára, melyről gyönyörű kilátás nyílik, s általában ismertesse meg művésziünkkel a palota nevezetességeit. Kovács ügyét a spanyolok általában felkarolták, még meg se érkezett Lissabonból, Madridban már levél várta, mely megrendeléssel bizta meg. Magával vitt és Sevillában készített műveit mind elkapkodták. Magyar ruhája, melyet folytonosan visel, általános tetszésben részesül. »Minő boldogok önök magyarok, minő szép nemzeti viseletök van! mondá saját francia nadrágjára tekintve egy spanyol színész, kivel a hajón találkoztok; bár nálunk is bejőne nemzeti ruháink viselése.« Hátha még Pestre jőne az az ur s meglátná [,] mily nagy a kegyelet itt nálunk nemzeti viseletünk iránt, akkor lehetnénk csak büszkéek!»

Az Arany János híradásának alapjául szolgáló híryanagot a *Pesti Napló* 1864. július 19-i számában találtam meg. Jellemző Arany szerkesztői reagálásának frissességére, hogy a napilapban való megjelenés után öt nappal már az ő „szépirodalmi s általános műveltség terjesztő hetilap”-jában is ott volt ez a tudósítás Kovács Mihály érdekes nyugat-európai élményeiről — megtoldva egy nem kevésbé érdekes Arany János-i megjegyzéssel.

Arany mint szerkesztő a közlemény nagy részét szó szerint vette át a *Pesti Napló*ból, itt-ott azonban igazított a szavakon. A *Pesti Napló*-beli *portugalliai király* helyett ő — három szótaggal tömörebben — ezt írja: *portugall király*. Kovács Mihálynak a királynál való *elfogadása* helyett az ő mondatában ezt a rövidebb, magyarosabb formát találjuk: *fogadása*. A *Pesti Napló jeles festész hazánkfűt* említ, Arany azonban nyilván nem szerette a hírlapoknak azt a szokását, hogy meggyőződés nélkül is úton-útfélen osztogatták a *jeles* jelzőt: ő egyszerűen *festész hazánkfűt* ír, rábízva az értékelést az olvasókra, akik talán ismerik Kovács Mihály egyik-másik képét.

A *Pesti Napló* közleménye igen felületes az idézőjelek használatában, ezért ott nem mindjárt világos az olvasó számára, hogy a „bár nálunk is bejőne nemzeti ruháink viselése” megjegyzést a spanyol színész mondja, nem pedig a *Pesti Napló* szerkesztősége. Arany nem hagyta kétségben a Koszorú olvasóit: ő a megfelelő helyeken gondosan kitétte az idézőjeleket, s így azonnal egyértelmű lett, hogy az idézett megjegyzés a spanyol színésztől származik, akivel Kovács Mihály a hajón találkozott.

A *Pesti Hírlap* cikkének az előbbi megjegyzést követő, utolsó mondatá nagyon zavaros, majdnem érthetetlen: „Íme, míg külföldön bámulják szép viseletünket és így nyilatkoznak Párisban, s közelebből egy előkelő angol család is; — addig mi a szomszédéra kacsintgatunk, addig nálunk ellobogóban van a szalmatűz!” Nem értjük, kik nyilatkoznak így *Párisban*, és miféle *angol család* osztja ugyanezt a véleményt. Arany ebből a mondatból nem is vesz át egyetlen szót sem, hanem odateszi helyébe a saját ironikus megjegyzését: „Hátha még Pestre jőne az az úr [ti. a cikkben említett spanyol színész], s meglátná, mily nagy a kegyelet itt nálunk nemzeti viseletünk iránt, akkor lehetnénk csak büszkéek!”

Kovács Mihály különben a magyar történelmi festészet egyik úttörője volt. 1818-ban született az akkor Heves vármegyéhez tartozó Tisza-Abádon, a mai Abádszalókon, parasztcsalád gyermekeként. Művésztí tanulmányait Pesten, Bécsben és Rómában végezte. Sokat járt külföldön: Velencében, Firenzében, Innsbruckban, Drezdában, Párisban, Manchesterben is megfordult. 1848-ban hazatért Magyarországra, de később is sok időt töltött külföldön.

Az 1860-as évek elején elhatározta, hogy Spanyolországba utazik. Olaszul már jól beszélt és írt, így a spanyol nyelvet is könnyen megtanulta. 1863-ban indult útnak. Marseille-ben hajóra szállt, végighaladt Spanyolország földközi-tengeri partjain, így jutott el a Gibraltári-szoroson keresztül az Atlanti-óceánig s onnan a Guadalquivir folyamon (vagy amint ő nevezte: Spanyolország Tiszáján) felhajózva Sevillába. Itt hat hónapot töltött — főleg Murillo képeinek tanulmányozásával és másolásával. 1864-ben Portugália akkori királyánál, Don Fernandónál tett látogatást, annak a Lisszabon melletti Sintrában levő kastélyában.

Főnmaradt önéletrajzi jegyzeteiben leírja Kovács Mihály, hogy a portugál király magyarul társalgott vele, s élénken kérdezősködött Magyarország felől. Don Fernando a magyar nyelvben Jósika Miklós regényeinek olvasásával gyakorolta magát, mert beszélni nem volt alkalma. Biztatta vendégét, hogy nézzen körül a kastély kertjéből, „A keresztől — írja Kovács — olyan kilátás nyílt, amelyet még sohasem láttam. Szabad szemmel 116 falat számoltam meg, Spanyolország Estremadura provinciaja keletnek, délre az Atlanti-óceán, mely fölött sűrű felhők esvén, oly sötét árnyékot vetettek a tengerre, mint az éj, mintha ott lett volna vége a világnak, mert az ég és föld közt semmi elválasztó határ nem volt kivehető, míg a keleti részt a nap megvilágította, az ég könnyű felhőkkel tarkázva, remek festői kilátást teremtett.” (Szegedy-Maszák Hugó: Kovács Mihály. Művészet, 1910, 255.)

Portugáliából Kovács egy kis kerülővel tért vissza Spanyolországba, közben ugyanis Észak-Afrikába (Marokkóba) is áthajózott. A madridi Prado képtárban megismerkedett egy fiatal, észak-spanyolországi születésű festőművésznővel, Petra de Castro y Blancóval. 1867-ben összeházasodtak és Pestre költöztek.

Kovács Mihály 1892-ben halt meg Budapesten. Művészi hagyatékának nagy részét — 128 képét — özvegye az egri Liceum képtárának adományozta: ezek ma az egri Dobó István Vár-

múzeum képtárában láthatók. (Kovács Mihály sok időt töltött és sokat dolgozott Egerben. Itt készült *Árpád pajzsra emeltetése* című, legjelentősebb alkotása is, mely kilenc évtizeddel a megfestése után a második világháború áldozata lett.) Ismertebb festményei az egri képtárban: *Olasz vízimalom* (1844), *A művész felesége* (1864), *Őnarckép* (1870), *Az egyházi átok kihirdetése Dózsa Györgyre és híveire* (1875–76).

Számos művét őrzik a Magyar Nemzeti Galériában, például *Tinódi Lantos Sebestyén Török Bálint udvarában* című festményét.

A második világháború idején elpusztult *Árpád pajzsra emeltetése*-t ismerte minden biztonnyal Arany János is, hiszen Kovács Mihálynak erről a képeről a pesti műcsarnok-egyesület 1854-ben könyomatú mûlap-másolatokat készíttetett. Persze eredetiben is láthatta ezt Arany később — a Szépművészeti Múzeumban.

Scheiber Sándor—Zsoldos Jenő

VAJDA JÁNOS LEVELE P. SZATHMÁRY KÁROLYHOZ

P. Szathmáry Károly (1831–1891), termékeny regény- és novelláíró, 1858-ban elfoglalja Máramaroszigeten a református líceum egyik tanári állását. Számtant és történelmet tanít. Fizetése évi hatszáz forint. 1862-ben felcseréli posztját a nagyenyedi főiskola rendes tanárságával.¹

Az előbbi helyről küldi írásait Vajda János *Nővilág* c. folyóiratába. Az a novella, melynek honoráriumáról itt szó van, *A kötlevel* címet viseli s két folytatásban jelent meg (*Nővilág*. III. 1859. 19–23, 35–40).

Később is megtartja kapcsolatát Vajdával, s a költő által 1863-tól szerkesztett Magyar Sajtó belső munkatársa lesz.²

Az alább következő Vajda-level azért érdekes, mert eddig egyetlen levelét sem ismerték P. Szathmáry Károlyhoz.³

Szövege így hangzik:

„Kedves Barátom!

Itt küldök 15 új forintot.

Nagyobb honoráriumot nem adhatok, ítéld meg magad, midőn nekem a kiadó az új pénz szerint is csak annyit fizet, mennyit régebbe, tehát havonként vesztek mintegy nyolcz forintot. Különben beszéled csak valamivel több félívnél. Emellett a lapot is megrendeltem számodra. Tehát ne dörgedelmeskedjél.

Öllelek. Isten áldjon meg!

Pest. febr. 17. 1859.

Kívül:

híved
Vajda János.”

„Tekintetes P. Szathmáry Károly úrnak
Máramaroszigeten”

A levél 21 × 13 centiméter nagyságú, egy lapból áll, barnás színű tintával.

Az eredeti példány Dr. Cenner Mihály (Budapest) tulajdonában van. Engedélyével közöljük.

Varga József

NÉGY ADY-LEVÉL JÁSZI OSZKÁRHOZ

Az Ady-életmű nagyon nagy értékkel gyarapodott, amikor az OSzK-ban FOND 114/D/ alatt leltározták Ady négy ismeretlen levelét Jászi Oszkárhoz. (Kunffy Lajos festő leszármazottai adták el az OSzK-nak.)

Olyan nagy érték ez a négy Ady-level, mintha *A halottak élén* 1914 őszéről négy Ady-verssel lenne gazdagabb.

¹ KOVÁCH Béla: P. Szathmáry Károly élete és művei. Kolozsvár 1911. 65–70; HORVÁTH Endre: P. Szathmáry Károly. Pápa 1928. 5.

² KOMLÓS Aladár: Vajda János. Bp. 1854. 112

³ BOROS Dezső: Vajda János levelezése. Studia Litteraria. V. Debrecen 1967. 53–67.